

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ
ԹՄԿԱԲԵՐԴԻ ԱՌՈՒՄԸ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Հե՛յ, պարոննե՛ր, ականջ արեք
Թափառական աշուղին,
Սիրո՛ւն տիկնայք, ջահե՛լ տըղերք,
Լա՛վ ուշ դըրեք իմ խաղին:

Մենք ամենքըս հյուր ենք կյանքում
Մեր ծնընդյան փուչ օրից,
Հերթով գալիս, անց ենք կենում
Էս անցավոր աշխարհից:

Անց են կենում սեր ու խընդում,
Գեղեցկություն, գանձ ու գահ,
Մահը մերն է, մենք մահինը,
Մարդու գործն է միշտ անմահ:

Գործն է անմահ, լա՛վ իմացեք,
Որ խոսվում է դարեդար,
Երնե՛կ նըրան, որ իր գործով
Կապրի անվերջ, անդադար:

Չարն էլ է միշտ ապրում անմեռ,
Անե՛ծք նըրա չար գործքին,
Որդիդ լինի, թե հերն ու մեր,
Թե մուրագով սիրած կին:

Ես լավության խոսքն եմ ասում,
Որ ժըպտում է մեր սըրտին.

Ո՞վ չի սիրում, թեկուզ դուշման,
Լավ արարքը, լավ մարդին:

Է՛յ, լա՛վ կենաք, ակա՛նջ արեք,
Մի բան պատմեմ հիմի ձեզ,
Խոսքըս, տեսեք, ո՞ւր է գընում,
Քաջ որսկանի գյուլի պես:

I

Նաղիր Շահը գորք հավաքեց,
Զորք հավաքեց անհամար,
Եկավ Թըմկա բերդը պատեց,
Ինչպես գիշերն էն խավար:

— Հե՛յ, քաջ Թաթուլ, կանչեց Շահը,
Անմա՞հ էիր քեզ կարծում.
Ե՛կ, բերել եմ ես քու մահը,
Ի՛նչ ես թառել ամրոցում:

— Մի՛ պարծենա, գոռոզ Նաղիր,
Պատասխանեց էն հրսկան.

Գըլխովը շա՛տ ամպեր կանցնեն,
Սարը միշտ կա անասան:

Ասավ, կանչեց իր քաջերին,
Թուրը կապեց հավլունի,
Թըռավ, հեծավ նըժույգ իր ձին,
Դաշտը իջավ արյունի:

Ու քառսուն օր, քառսուն գիշեր,
Կըռիվ տըվին անդադար,
Ընկան քաջեր, անթիվ քաջեր,
Բերդի գըլխին հավասար:

Իրան, Թուրան ողջ եկել են,
Թաթուլն անհաղթ, աննըկուն,

Ջորք ու բաբան խորտակվել են,
Նըրա բերդը միշտ կանգուն:

Ու միշտ ուրախ, հաղթանակով
Իր ամբոցն է դառնում նա.
Սպասում է էնտեղ կինը,
Ջահել կինը սևաչյա:

Էն տեսակ կին,
Ես իմ հոգին,
Թե աշուղն էլ ունենար,
Առանց զենքի,
Առանց գորքի
Շահերի դեմ կըզնար:

Սիրո հընոց,
Կրակ ու բոց՝
Էնպես աչքեր թե ժրպտան,
Մարդու համար
Օրվա պես վառ
Գիշերները լոյս կըտան:

Վարդի թերթեր՝
Էնպես շուրթեր
Թե հաղթություն քեզ մաղթեն,
Էլ քեզ ո՛չ Շահ,
Ո՛չ ահ ու մահ,
Ո՛չ զենք ու գորք կըհաղթեն:

III

Ու կըռվի դաշտում Շահի առաջին
Արին մի անգամ գովքը սիրունի,
Նըրան՝ իր տեսքով, հասակով, ասին,

Չի հասնի չըքնաղ հուրին Իրանի:
Ծով են աչքերը Ջավախքի դրստեր,
Ու կորչում է մարդ նրբա հայացքում,
Ճակատը ճերմակ էն ձյունից էլ դեռ,
Որ բարձր Աբուլի գագաթն է ծածկում:
Նա է շունչ, հոգին իշխան Թաթուլի,
Նրբա սիրովն է հարբած էն հրսկան,
Նրբա ժպիտն է քաջին ուժ տալի,
Որ դաշտն է իջնում առյուծի նրման:
Թե տիրես, մեծ Շահ, դու նրբա սրբտին,
Թաթուլն էլ անգոր կընկնի ոտիդ տակ,
Հանգիստ կըտիրես և Թըմուկ բերդին,
Որ չես կարենում էսքան ժամանակ:

IV

Էսպես է ասել հընուց եդ մասին
Ֆարսի բյուբյուլը, անմահ Ֆիրդուսին .
Ի՛նչը կըհաղթի կյանքում հերոսին,
Թե չըլինին
Կինն ու գինին:

Արևի նման ճակատը պայծառ,
Նայում է խրոխտ, կանգնած ինչպես սար .
Ո՛վ կանի նրբան գետնին հավասար,

Թե չըլինին

Կինն ու գինին:

Պարում է ասես կրոնիվ գրնալիս,
Գետընքից վերն թըռչում ման գալիս,
Ո՛վ ցած կըբերի նըրան թըռչելիս,

Թե չըլինին

Կինն ու գինին:

Թեկուզ և արար աշխարհ գա վըրան,
Կերթա դեմ ու դեմ, տուր չի տալ իրան,

Ռուստեմ Զալն էլ չի հաղթիլ նըրան,

Թե չըլինին

Կինն ու գինին:

V

Ու դըրկեց Շահը իր թովիչ երգչին,
Գընա տե՛ս, ասավ, Թըմկա տիրուհուն,
Երգի՛ իմ սերը նըրա առաջին,
Պատմի՛ իմ փառքը ու գանձը անհուն:
Խոստացի նըրան իմ ոսկի գահը,
Խոստացի նըրան ամե՛ն, ամեն բան,
Ինչ կարող է խոստանալ Շահը,
Երկրակալ Շահը իր սիրած կընկան:

Ուր ահեղ կըռվով չի մտնիլ արքան,
Ղոնաղ է աշուղն իրեն սագի հետ.
Եվ ահա մի օր ծեր, թափառական
Մի աղքատ աշուղ մըտավ Թըմկաբերդ:

VI

Գոռում են, դողում Թըմկա ձորերը,
Կանգնած է Թաթուլ Շահի հանդիման.
Զարկում են, զարկվում դուշման գորքերը,
Արյունը հոսում էն Քըռի նըման:

Զարկում են, զարկվում դուշման գորքերը,
Արյունը հոսում էն Քըռի նըման.
Երգում է աշուղն իր Շահի սերը,
Անհուն գանձերը ու փառքն անսահման...

Լըսում է մատաղ Թըմկա տիրուհին .
Եվ վըրդովում են իր միտքը թաքուն
Դավաճան գործի ամոթը խորին
Եվ արքայական փառքն ու մեծություն...

Լըսո՞ւմ ես դու, սիրուն տիկին,

Ա՛յ նազանի աննրման.
Նայի Շահի՛ն, իրեն գորքի՛ն,
Աշխարհքի տերն անսահման...

Մեզ պես տրկար մարդ է նա էլ՝
Սիրուններին միշտ գերի.
Քու ճակատին թագ է վայել.
Լինիս շքե՛ղ թագուհի...

Լըսում է չքնաղ թըմկա տիրուհին
Գիշեր ու ցերեկ, նորից ու նորից...
Ու դարձավ նա լո՛ւռ, դալո՛ւկ, մըտախո՛հ,
Ու քունը փախավ սիրուն աչքերից...

VII

Դարձավ իր կըռվից իշխան Թաթուլը,
Դարձավ հաղթական իրեն գորքի հետ,
Սըրբեց, պատյանը դըրավ կեռ թուրը,
Ցնծության ձայնից դողաց թըմկաբերդ:

Խընջույք է սարքել թըմկա տիրուհին,
Ցերեկ է արել խավար գիշերը.
Հեղեղի նրման հոսում է գինին,
Ու քեֆ է անում Ջավախքի տերը:

Պըտույտ է գալի չըքնաղ տիրուհին,
Անցնում է, հըսկում սեղաններն ամեն,
Հորդորում, խընդրում, որ ուրախ լինին,
Որ լիքն ու առատ բաժակներ քամեն:

— Հապա լըցրե՛ք, իմ քաջ հյուրեր,
Բաժակներըդ լիուլի,
Խըմենք— Աստված կըտրուկ անի
Թուրը իմ քաջ Թաթուլի:

— Է՛յ, տեր աստված կըտրուկ անի
Թուրը մեր քաջ իշխանի,
Նըրա շուքը միշտ հանապազ
Մեր գըլխիցը անպակաս:

Ու թընդում է Թըմուկ բերդը
Էն աղմուկից խընդություն,
Որոտում են տաղն ու երգը
Գոռ ձայներով հաղթական:

— Էն մըթին ամպից արծի՞վն է իջնում,
Սարի արծիվը շեշտակի թափով:
— Էն Թըմկա բերդից Թաթուլն է իջնում,
Թըշնամու հոգին լըցնում սարսափով:

— Էն Թըմկա ձորում սև ա՞մպն է գոռում,

Էն շա՞նթն է ճայթում էնպես ահարկու:

— Էն Թըմկա ձորում Թաթուլն է կըռվում,

Էն թուրն է շաչում էնպես ահարկու:

Ի՛նչ սարի արծիվ կըհասնի քաջին,

Ի՛նչ Շահ կըկանգնի նըրա առաջին:

Ու չի դադարում երգի հետ վարար

Կախեթի գինին խելագար հոսել.

Խըմում են տիկնոջ թանկ կյանքի համար,

Որ էն ժայռերին ծաղիկ է բուսել:

Խըմում են կըռվող քաջերի փառքին,

Որ կըռվի դաշտում կյանք չեն խընայում,

Եվ ընկածների սուրբ հիշատակին,

Որ երկընքից են այժմ իրենց նայում...

Պըտույտ է գալի ծաղիկ տիրուհին,

Անցնում է, հըսկում սեղաններն ամեն,

Հորդորում, խընդրում, որ ուրախ լինին,

Որ լիքն ու առատ բաժակներ քամեն:

— Օ՛ֆ, տիրուհի, աստված վկա,

Էլ չենք կարող մենք խըմել.

Էլ ուժ չըկա, էլ տեղ չըկա,

Շատ ենք խըմել ու հոգնել...

Ու հանգչում է Թըմուկ բերդը
Պապանձվում է ու մարում,
Հարբած, հոգնած տերն ու գորքը
Մըրափում են խավարում:

VIII

Լուռ ու խավարչտի՛ն կամարների տակ,
Հոգնած ու քրնած բազմության վըրով
Թըռչում են, թըռչո՛ւմ, սև, չարագուշակ
Երագներն ահեղ, անվերջ խըմբերով:

Երագ է տեսնում Թաթուլ իշխանը,
Որ վիշապ օձը եկել է ահա,
Եկել, փաթաթվել, իր բերդը պատել,
Գըլուխը դըրել ետ պոչի վրա:

Ու քարձրացնում է հըրեշն ահռելի,
Իրեն գըլուխը քարձրացնում է վեր,
Բարձրացնում մինչև քարձունքը բերդի,
Մինչև Թաթուլի պալատն ու տըներ:

Պառկած է իբրև Թաթուլ իշխանը
Նազելի կընոջ գըլուխն իր կըրծքին,
Ու իբր ասում է՝ վե՛ր կաց, իմ հրեշտակ,

Թո՛ղ, որ սպանեմ ես էդ հրրեշին:

Էսպես է ասում Թաթուլ իշխանը,
Ու զարհուրանքով տեսնում է հանկարծ,
Իրեն սիրելի կրնոջ գըլխի տեղ
Օձի գըլուխն է կըրծքին ծանրացած...

IX

Է՛յ, հըսկեցե՛ք, ի՞նչ եք քընում,
Քաջ զինվորներ Թաթուլի.
Ո՞վ է, տեսեք, տանջվում մըթնում,
Քուն չի աչքին մոտ գալի:

Չըլինի՞ թե հաղթահարված,
Ճարը հատած թըշնամին
Դավ է դընում մութն ու մեռած
Կես գիշերվա էս ժամին:

Վե՛ր կացեք, վե՛ր, ամբողջ գիշեր
Մարդ է գընում ու գալի.
Հե՛յ, զարթնեցե՛ք, առյուծ քաջեր,
Պահապաններ Թաթուլի:

Վե՛ր կացեք, վե՛ր, հարբեցրել է
Իր հաղթական հյուրերին,

Բաց է անում դուռն ու դարպաս

Ձեր դավաճան տիրուհին:

Դա՛ վ... դա՛ վ... ելե՛ք... կոչնա՛կ... պահնա՛կ...

Ձենք առեք շո՛ւտ... ձի հեծե՛ք, ձի՛...

Ճըռընչում են, դըղըրդում են

Դարպասները երկաթի...

X

Բաց արավ ցերեկն իր աչքը պայծառ

Աշխարհքի վըրա, Ջավախքի վըրա,

Ավերակ բերդին, սև ամպի նըման,

Ծուխն ու թըշնամին չոքել են ահա:

Հաղթության փառքով ու գինով հարբած

Քընած են բերդի ն՛ գորքերն, ն՛ տեր,

Ու հավիտյան էլ մընացին քնած,

Դավին անտեղյակ, ցավին անտարբեր:

Նըստած է Շահը. նըրա առաջին

Ահա իրիկվան քեֆի սեղանը.

Նայում է Շահը անտեր գահույքին,

Մտքովն անցնում է աշխարհքի բանը:

Աշխարհում հաստատ չըկա ոչ մի բան,

Ու մի՛ հավատալ երբեք ոչ մեկին,
Ոչ բախտի, փառքի, ոչ մեծ հաղթության,
Ոչ սիրած կնկա տըված բաժակին...

Ու լի դառնությամբ հարցընում է նա
Դալուկ, մարմարին թըմկա տիրուհուն.
— Պատասխան տո՛ւր ինձ, մատնիչ սևաչյա,
Մի՞ թե թաթուլը քաջ չէր ու սիրուն...

— Քաջ էր ու սիրուն քեզնից առավել.
Մի բարձր ու ազնիվ տղամարդ էր նա.
Կնոջ մատնությամբ ամբողջ չէր առել,
Չէր եղել կյանքում երբեք խաբեբա...

Էսպես տիկինը տըվավ պատասխան.
Անհուն ցասումից մրոռնչաց Շահր.
— Հե՛յ, դահի՛ճ, գոռաց գազանի նըման.
Դահիճը իսկույն մտավ սրահը:

XI

Դահիճն եկավ ոտից գըլուխ
Կարմիր հագած ու արյուն,
Ու դուրս տարան իր պալատից
Թըմկա չըքնաղ տիրուհուն:

Տարան անտակ էն ժեռ քարից,
Որ կանգնած է մինչ էսօր,
Էն ահավոր քարի ծերից
Գըլորեցին դեպի ձոր:

Գել ու աղվես եկան հանդից
Ագահ սիրտը լափեցին,
Ցին ու ագռավ իջան ամպից,
Սև աչքերը հանեցին:

Անցավ անտես ու աննրման
Էն սիրունը աշխարհից,
Ինչպես ծաղիկն անցած գարնան,
Որ չի ծաղկիլ էլ նորից:

Անցավ զալում էն մեծ արքան
Իրեն փառքով ու գորքով,
Անցավ Թաթուլն էն հաղթական
Ու իր քաջերն էն կարգով:

Ու նըրանից մենակ անմեռ
Էս զրույցը հասավ մեզ,
Որ մեզանից հետո էլ դեռ
Պետք է խոսվի միշտ էսպես:

Հէ՛յ, պարոննե՛ր, ականջ արեք
Թափառական աշուղին,
Միրո՛ւն տիկնայք, ջահե՛լ տըղերք,
Լա՛վ ուշ դըրեք իմ խաղին:

Ամենքս էսպէս հյուր ենք կյանքում
Մեր ծնընդյան փուչ օրից,
Հերթով գալիս անց ենք կենում
Էս անցավոր աշխարհից:

Անց ենք կենում... միայն անմահ
Գործն է խոսվում լավ ու վատ.
Ա՛խ, երանի՛ ո՛վ մարդ կըգա
Ու մարդ կերթա անարատ: